

DE BOEKHANDELAAR VAN DACHAU

Shari J. Ryan

De boekhandelaar van Dachau

Uit het Engels vertaald door Clarine Smeets

the house of books

Oorspronkelijke titel: *The Bookseller of Dachau*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Bookouture, een imprint van Storyfire Ltd.,
Londen 2021

© Shari J. Ryan, 2021

© Vertaling uit het Engels: Clarine Smeets, 2022

© Nederlandse uitgave: The House of Books, Amsterdam 2022

© Omslagbeelden: Richard Jenkins; Shutterstock

Omslagontwerp: Emma Rogers

Omslagontwerp Nederlandse uitgave: Mark Hesseling, Wageningen

Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 443 6473 6

ISBN 978 90 443 6474 3 (e-book)

NUR 342

www.thehouseofbooks.com

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

The House of Books is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor alle mensen die hebben geleden onder haat en uitsluiting. Jullie
veerkracht vormt het fundament voor onze toekomst.*

Proloog

Matilda, 1943

De aarde is niet plat, dat weet ik nu. Heuvels, bergen, weilanden en valleien zorgen ervoor dat we het landschap nooit in één oogopslag kunnen overzien. De torens, muren en hekken die ik om me heen zie werpen hun schaduw over het gebied daarachter. Ze onttrekken een niet te bevatten werkelijkheid aan het zicht. Wat zich daar afspeelt weten we niet en mijn gevoel zegt me dat het erger is dan we ons kunnen indenken.

Ik heb het hoogste punt in mijn woonplaats opgezocht; een plek waar ik heel vaak kom. Vroeger genoten dagjesmensen hier van het weidse uitzicht en veel bezoekers legden de omgeving vast op doek of film. De aanblik van dit prachtige landschap stemt des te dankbaarder nu ons land het middelpunt vormt van een oorlog waar geen eind aan lijkt te komen.

Er is geen andere plek op aarde waar je, te midden van ontluisend lentegroen, voor een eeuwenoud, verlaten slot kunt staan en tegelijkertijd de rook van verbrande lijken ziet opstijgen naar een loodgrijze hemel.

Ik bid, elke dag vuriger dan de vorige, dat hij het niet is. Niemand zegt ons wat voor rook het is, en we worden geacht ons niet af te vragen wat de indringende stank veroorzaakt die over ons dorpje hangt. Het is een vreemde geur die geen van ons herkent, behalve misschien het handjevol mensen met bekenden binnen die muren. Ik wou dat ik de woorden kon uitwissen waarmee de wandaden

beschreven kunnen worden die daar, slechts een paar kilometer verderop, worden gepleegd.

In tijden als deze is onwetendheid geen misdaad maar een zegen.

Grace, 2018

We leken zo sprekend op elkaar dat iedereen meteen zag: dit zijn moeder en dochter. We hebben allebei diepliggende ogen in een zachte kleur blauw, maar die van haar schitterden wat meer. Dat vond ik tenminste, maar mijn blik was natuurlijk gekleurd. Ook aan ons asblonde haar kon je het zien; we droegen het allebei lang en hielden van een wat nonchalante look, waarbij ons dikke haar van nature in golven over onze schouders valt. Ik geloof dat ze dát het moeilijkst vond: afscheid nemen van haar dierbare lokken. Ze vertrouwde op de wetenschap en op de medicijnen die ze kreeg, maar een goede afloop was hoogst onzeker. Sinds die tijd heb ik mijn haar nooit meer zo lang gehad. Ik draag het nu op schouderlengte en niet eroverheen, anders zou ik me geloof ik toch een beetje schuldig voelen. Ik hang haar foto, die ik met een prikker aan de muur boven mijn bureau heb bevestigd, weer recht en wens haar in stilte veel liefs.

‘Over tien minuten bij de Lucky Brew?’ roept mijn brallerige collega Brian door de kantoortuin. Zoals altijd is hij degene die oppert om na het werk nog even een borrel te gaan drinken.

De reacties, die variëren van ‘ik ben erbij’ tot blij kreten en gejoel, schallen tussen de door glazen wanden omgeven kantoortuin waar ik me de laatste tijd steeds meer opgesloten voel.

Ik richt mijn aandacht weer op de bouwtekening en probeer mijn schouders te ontspannen. Het is tijd om mijn ontwerp in te leveren.

Telkens als ik weer een blauwdruk voor een cliënt klaar heb, voelt het alsof ik een deel van mijn ziel oprol en in een donkere koker laat verdwijnen. Als eerstejaarsstudent had ik me mijn carrière als architect toch anders voorgesteld. Ik dacht dat ik rechtstreeks contact met opdrachtgevers zou hebben en dat ik hun kon laten zien hoeveel denkwerk en planning er in mijn ontwerp was gaan zitten. In werkelijkheid vul ik dit soort kokers en blijf ik een anonieme tussenpersoon, alsof ik een machine ben die een product aflevert. Dit zint me niet, vooral omdat ik me al meer dan tien jaar volop inzet voor dit bedrijf, maar ja... Het is wat het is.

Brian geeft een klap op de metalen strip op de bovenkant van de scheidingswand en zegt: 'Grace, ga je ook een keer gezellig mee?' Hij vraagt het alleen uit beleefdheid, dat weet ik.

De Lucky Brew is een studentencafé. Het ruikt er naar verschaald bier, onfrisse toiletten en vuilnis, en om de een of andere reden voelen mijn mannelijke collega's zich er helemaal thuis.

Ik druk de dop op de laatste koker en leg hem naast de andere twee op mijn bureau. Met een beleefde glimlach zeg ik: 'Leuk dat je het vraagt, maar ik heb vanavond al andere plannen.'

Brian grinnikt en rolt met zijn ogen. Ze weten heus wel dat ik vanavond niks te doen heb, maar ik onderga nog liever een pijnlijke behandeling bij de tandarts dan dat ik nog meer tijd doorbreng met dit stelletje dan ik dagelijks toch al doe.

Ik steek de drie kokers met de opgerolde tekeningen erin onder mijn arm en ga naar Pauls werkkamer. Iemand heeft over zijn naam-bordje een vel papier geplakt waarop staat: BAAS VAN HET JAAR. Ik schraap mijn keel en klop op het geribbelde glas. 'Heb je even?' vraag ik.

Paul draait rond in zijn stoel, leunt achterover en vouwt zijn handen achter zijn hoofd. Het felle licht van de plafondverlichting werpt een glans over zijn steile, donkere haar en hij lacht zijn tanden overdreven bloot. 'Voor jou altijd, Grace.'

Ik neem plaats op de harde leren stoel voor zijn bureau. 'Het gaat

over de vacature van tweede architect.' Ik draai me om en sluit de deur, hoewel privacy op dit kantoor een illusie is. 'Paul, ik werk hier nu twaalf jaar. En we weten allebei dat ik beschik over de kennis en kunde die deze baan vraagt.'

Paul legt zijn onderarmen op het bureau en vouwt zijn handen strak in elkaar. Zijn toon verglijdt van ongedwongen naar zakelijk. 'Het is mij bekend dat je naar deze functie hebt gesolliciteerd,' zegt hij.

'Dat weet ik, maar ik wilde het er toch nog even over hebben.'

'Hm-hm,' antwoordt hij en hij ademt scherp in door zijn neus. Paul is maar een jaar of twee ouder dan ik en heeft de leiding over het kantoor; dat zegt waarschijnlijk voldoende over zijn positie. We hebben allebei een universitaire opleiding tot architect gevolgd en zijn sindsdien beiden onophoudelijk in dit veld werkzaam geweest. Het enige verschil tussen hem en mij is dat ik doorgaans eerder op kantoor ben dan hij en 's avonds later naar huis ga. En dat is niet omdat hij zijn tijd efficiënter indeelt dan ik.

'Luister, Grace. Reken er niet te vast op dat je deze baan krijgt. Er zijn veel kansrijke sollicitaties binnengekomen en het zal nog niet meevallen om een keuze te maken.'

'Waren er ook interne sollicitaties?' vraag ik.

'Nee, maar zoals je weet moet ik alle sollicitanten gelijk behandelen.'

Ik had hier graag smakelijk om willen lachen, want volgens mij weet deze man niet eens wat gelijke behandeling is. Diversiteit is hier op kantoor ver te zoeken. Dat ik de enige vrouwelijke architect ben zegt denk ik wel genoeg over zijn beleid. 'Snap ik.'

'De kans is klein, maar wie weet kom je erdoor. Meer kan ik op dit moment niet zeggen.'

'Aha. Ik hoor het wel, Paul.' Ik sta op en leg de kokers met de blauwdrukken op zijn bureau. 'Fijne avond.'

'Grace, is er iets?' Hij kijkt me aan met dezelfde blik als zo-even, toen hij zei dat ik vooral nergens op moest rekenen en dat ik een klein kansje maakte.

‘Nee, hoor,’ antwoord ik en ik verlaat zijn werkkamer.

Pas als ik het gebouw verlaten heb en in de metro stap borrelt de woede in me op. Zolang ik het moet opnemen tegen de gasten met wie hij elke avond een biertje drinkt, zit een promotie er voor mij echt niet in. Ik heb hard gewerkt en geduldig afgewacht, maar ik krijg steeds vaker het gevoel dat ik vastzit in een tredmolen: altijd hollen en draven, maar zonder ooit ergens aan te komen.

Er zijn wel meer architectenbureaus in Boston; misschien zou ik eens bij een ander kantoor moeten solliciteren. In elk geval lijkt het erop dat de tijd en energie die ik in Carmello Designs heb gestoken voor niets is geweest.

In gedachten verzonken duw ik de voordeur van mijn appartementengebouw in Beacon Hill open. Ik open mijn brievenbus. Niet dat ik zit te wachten op weer een stapeltje rekeningen, maar ik heb een nieuw laadsnoer voor mijn telefoon besteld dat ik echt nodig heb. Het zou vandaag worden bezorgd.

De brievenbus zit propvol. Ik trek aan de stapel en laat alles op mijn onderarmen vallen. Als ik even blijf staan om de boel een beetje te ordenen trekt een grote, zware envelop mijn aandacht. Zo te zien komt hij van een advocatenkantoor.

Met een onbestemd gevoel in mijn buik snel ik de drie trappen op naar mijn studio en wurm met enige moeite de voordeur open. Ik laat de post op mijn ronde, glazen eettafel vallen, scheur de mosterdkeurig envelop open en trek de inhoud er in één keer uit.

Een paar politieauto's scheuren met gillende sirenes door de straat en een knipperend lichtje geeft aan dat ik een voicemail heb, maar zodra ik de eerste zin van de brief lees vergeet ik alles om me heen. Ik lees de brief meteen nog een keer.

Geachte mevrouw Laurent,

Het advocatenkantoor Straus & Straus is ingehuurd voor het afwickelen van een testament dat de overdracht behelst van een onroerende

zaak die Matilda Ellman aan u heeft nagelaten. Er is vastgesteld dat u de biologische kleindochter bent van mevrouw Ellman en, daaruit voortvloeiend, dat u de aangewezen persoon bent om dit onroerend goed te claimen.

Voor de overdacht zijn er diverse mogelijkheden. We helpen u graag deze zaak op afstand af te handelen, aangezien u in de Verenigde Staten woont. Wij verzoeken u zo spoedig mogelijk contact met ons op te nemen voor overleg inzake deze nalatenschap.

Hoogachtend,
Mr. Brigitte Cora
Konrad-Adenauer-Straße 1080A
85221 Dachau, Duitsland
+49 8131 300020

Ik laat me op de bank vallen. Maar goed dat ik daar net voor stond, want anders was de landing veel minder zacht geweest.

Matilda Ellman; die naam heb ik nooit eerder gehoord. Mijn moeder heeft haar leven lang tevergeefs geprobeerd haar biologische ouders op te sporen. Ze is in haar jeugd als weeskind vanuit Europa naar Amerika gestuurd en kreeg keer op keer te horen dat de kans een verwant te vinden miniem was. Zelfs haar echte naam was bij de instanties niet bekend, daarom hadden ze er een voor haar bedacht. Dat ze nooit een antwoord gekregen had op belangrijke levensvragen – wie zijn mijn ouders, waar kom ik vandaan – vond ze nog moeilijker te verteren toen ze te horen kreeg dat ze ziek was. Ik heb geprobeerd haar te helpen, maar zonder nadere informatie was deze zoektocht gedoemd te mislukken. En trouwens, wie zegt dat dit geen oplichters zijn? Nu ik er nog eens over nadenk, moet dat haast wel het geval zijn.

Ik blader door de andere documenten in het stapeltje en zie een in zwart-wit gedrukte plattegrond van Dachau, waarop met pen een adres is genoteerd. Het visitekaartje van het advocatenkantoor

zit er met een paperclip aan vast. In de envelop zit ook een mapje met daarin kopieën van officiële documenten en een paar handgeschreven A4'tjes. Ik meen er Duitse woorden in te herkennen; een taal die ik totaal niet machtig ben.

Dit is nep. Daar ga ik voorlopig maar van uit, al was het maar om me niet meteen het hoofd op hol te laten brengen.

Ik pak mijn telefoon uit mijn jaszak en zoek met een zucht het nummer van mijn vader in mijn contacten. Het is een maand of vier geleden dat ik hem voor het laatst sprak. Nu hij een nieuw gezin heeft, denkt hij niet meer zo vaak aan zijn oudste dochter en ik heb inmiddels wel afgeleerd om iets van hem te verwachten. Het huwelijk van mijn ouders was al wankel toen ik nog een klein meisje was en het strandde een jaar voordat er bij mijn moeder longkanker werd geconstateerd.

De telefoon gaat twee keer over en dan neemt mijn vader op. 'Grace, ben jij dat?' Die vraag bevreemdt me; ik sta toch wel in zijn contacten? Of is het sarcastisch bedoeld?

'Ja, pap. Ik ben het,' antwoord ik. 'Ik heb een vraagje waarmee jij me hopelijk verder kunt helpen.' Hoewel... Jarenlang was ik degene die mijn moeder hielp om haar bloedverwanten op het spoor te komen. Ze heeft tijdens die zoektocht DNA-monsters ingeleverd bij zowat alle databanken van het land. En nooit was er een match.

'Is er iets? Je klinkt een beetje aangedaan.' Het verbaast me dat hij zich herinnert hoe ik dan klink, maar ik slik mijn woorden in.

'Ik heb een heel vreemde brief gekregen van een advocatenkantoor in Dachau, dat ligt in Duitsland. Ze zeggen dat ik een pand heb geërfd van een zekere...' Ik kijk omlaag naar de brief die op mijn trillende knieën ligt. 'Matilda Ellman. Ze zeggen dat vast is komen te staan dat ik haar kleindochter ben.'

'Matilda Ellman,' antwoordt mijn vader, alsof hij in zijn geheugen een namenlijst langsloopt. 'Die naam heb ik nog nooit gehoord. Zei je nou Dachau, in Duitsland?'

'Daar zit het advocatenkantoor en een tweede adres op een platte-

grond is ook in Dachau. Volgens mij bevindt het pand zich daar.’

Hij laat een lange zucht ontsnappen. ‘Jeetje, Grace. Ik weet niet goed wat wijsheid is in dit geval. Duik er eens in en bel het advocatenkantoor voor nadere informatie. Verder zou ik het zo snel ook niet weten.’

‘Ja, goed. Ik laat nog wel wat van me horen. Hoop dat het goed met jullie gaat. Ik spreek je later.’

‘Grace,’ zegt mijn vader voor ik kan ophangen, ‘zullen we binnenkort een hapje gaan eten?’

Ik zal ‘ja’ zeggen. Hij zal nooit een datum of tijd voorstellen en als ik dat doe, dan komt hij op die dag en tijd niet opdagen. ‘Tuurlijk, pap. Laat maar weten wanneer jij kunt.’

‘Is goed, lieverd. Fijne avond, en maak je niet te druk om die brief. Je moeder is ziek geworden van dit hele gedoe.’

Mijn wangen gloeien van verontwaardiging en ik hang snel op, voordat ik iets zeg waar ik spijt van krijg.

Ik leg alle paperassen op mijn bureau en zet mijn computer aan. Terwijl ik wacht tot internet is opgestart, bekijk ik de documenten wat beter. Ik trek een van de fotokopieën uit de stapel. Het is van de Nationale DNA Database en bevat zoveel informatie dat de inhoud voor mijn ogen begint te dansen.

Ik sluit mijn ogen, adem diep in en probeer mijn aandacht op het eerste deel van de tekst te richten. Ik lees ‘Haplogroep Moeder’. Daaronder staat een lijst van namen, met onder meer die van mijn moeder en Matilda Ellman. Afgezien van mijn moeder komt iedereen uit de regio Beieren in Duitsland. Ik kijk naar het computerscherm en typ Matilda’s naam in de zoekbalk, gevolgd door ‘Dachau’ en ‘Duitsland’. Met toenemende verbazing loop ik de lijst met artikelen door die mijn zoekopdracht heeft opgeleverd. Ik zie nergens iets staan over Matilda Ellman, maar bijna elke link verwijst naar het treurige feit dat Dachau bekendstaat als de locatie van het eerste concentratiekamp dat tijdens de Holocaust werd opgericht. Het pand dat mij is nagelaten ligt in deze plaats.

Ik zet me schrap voor het allerergste en tik dan een van de linkjes aan. Niets had me kunnen voorbereiden op de beelden die op mijn scherm verschijnen. Ik vraag me onmiddellijk af of er nog steeds mensen in deze plaats wonen, maar het antwoord is makkelijk te vinden. Er wonen nog altijd mensen in Dachau, een klein plaatsje waar meer dan dertigduizend mensen zijn omgekomen.